

ЗБИРКА СТАРИХ ШТАМПЕНИХ БОГОСЛУЖБЕНИХ КЊИГА ПАРОХИЈЕ У ПАЛАЧКОВЦИМА

Апстракт: Ову збирку сачињавају 22 штампане и укоричене богослужбене књиге које су настале у периоду од XVIII до XX вијека. Књиге припадају парохији у прњаворском селу Палачковцима. Ова збирка је сада по први пут систематски обрађена и представљена јавности. Њена највећа вриједност је свједочанство вјере, пожртвованости и посвећености свештенства и народа који су их у тешко вријеме ропства под туђином, као и материјалне оскудице, набавили и користили. Збирка чува мноштво записа који имају локални карактер, а тичу се дародаваца и људи који су их користили.

Кључне ријечи: старе богослужбене књиге, Палачковци, Часослов, Служебник, Требник.

Уопштено о овој збирци

Изучавање старих богослужбених књига, које се чувају у манастирима и парохијама Епархије бањалучке, има вишеструки смисао у данашњем времену и може се посматрати кроз богословску, историјску, културолошку и социолошку призму. Занимљиво је да је већина књига из ових збирки настала у вријеме када је наш народ био поробљен, те није имао своју државу у којој би био обједињен. Осим тога, на различите начине књиге су пристизале до манастира и храмова. Тако су књиге путовале из Беча до Лепенице, из Београда у Свињар (данас Србац), из Новог Сада у Друговиће, итд. Посебно је интересантно да су многе наше парохије биле снабђевене књигама из Русије, које данас представљају основу збирки старих богослужбених књига по парохијама Епархије бањалучке.

У књигама се налазе многи записи о власницима и дародавцима. Изузетно је значајно споменути да су људи вјеровали да ће записивањем свога имена у црквену књигу имати вјечан спомен у Цркви. И заиста је то тако, јер, да прије више од вијека људи нису написали своје име на неким од ових књига које су они купили и даровали Цркви, тешко да би се за њих данас знало. Пред нама је библиографски и детаљни опис старих богослужбених књига из парохије у прњаворском селу Палачковци.¹ Ово је једна од најстаријих парохија на територији општине Прњавор, која до данас развија и чува духовну, културну и

*matavaz2020@gmail.com

Аутор је в. д. намјесника Манастира Ступље. – Напомена ур.

¹ Сједиште парохије је у селу Горњи Палачковци, које је административно везано за општину Прњавор. Стара парохијска Црква Светих апостола Петра и Павла (са звоником, исповједацицом и љетниковцем), те нова завјетна Црква Светог Василија Острошког, изграђена и освећена 1987. године (са парохијским домом, црквеном салом и капелом за прислуживање свијећа) – сачињавају данас један парохијски комплекс. Парохијски Храм Светих апостола Петра и Павла (брвнара), подигнут је и освећен 1843. године на мјесту старе богомоље. Овај храм је дужи период био главна богомоља за десетак села данашње прњаворске општине. У протеклом времену у Храму су сакупљане вриједне иконе, књиге и богослужбене утвари, које данас представљају једну од најочуванијих збирки на територији Епархије бањалучке. Ова црква је под заштитом државе као споменик културе. Матице се воде од 1888. године.

умјетничку традицију нашег народа. Књиге које је ова парохијска заједница кроз протекле вијекове набављала за потребе молитвеног и богослужбеног живота данас представљају живо свједочанство вјере, писмености и духовности српског народа на овом географском простору.²

Књиге су у библиографском опису хронолошки поредане. У детаљном опису смо их поредали према мјесту издања то јест штампе: Беч, Сарајево, Београд и Сремски Карловци. Под посебним насловом су обрађене књиге које се у појединачним примјерцима налазе у овој збирци, као и оне које су временом оштећене и не садрже потпуне податке настанка.

Треба нагласити да су ове књиге већ деценијама ван богослужбене употребе и многим од њих потребна је стручна рестаурација и коричење.

Библиографски опис збирке старих богослужбених књига парохије у Палачковцима

1854.

1. *Службеное Сутге.* – *Въ вѣсникъ* : [б. и.], 1854. – 457, 34 листа ; 36 x 22 cm
2. *Службеник.* – *Въ вѣсникъ* : [б. и.], 1854. – 264 листа ; 20 x 13 cm

1855.

3. *Треникъ.* – *Въ вѣсникъ* : [б. и.], 1855. – 293 листа ; 20 x 13 cm
4. *Тривола цвѣтнаа* : *Пентикостаронъ.* – *Въ Апокрѣ* : [б. и.], 1855. – 342 листа ; 24 x 19 cm
5. *Октвиухъ сирѣчь Осмогласникъ : с ѿ глаа до ѿ.* – *Въ вѣсникъ* : [б. и.], 1855. – 318 листова ; 36 x 23 cm
6. *Октвиухъ сирѣчь Осмогласникъ : с ѿ глаа до ѿ.* – *Въ вѣсникъ* : [б. и.], 1855. – 301 лист ; 36 x 23 cm

1878.

7. *Великий Сборникъ.* – Нови Сад : Димитрије Поповић, 1878. – 482 стр. ; 25 x 17 cm

1891.

8. *Требник / од Саве Грбовића.* – Београд : Штампа С. Хоровиц, 1891. – 288 листова ; 17 x 12 cm

1892.

9. *Апостола.* – *Во Славѣ* : *иждивеніемъ и печатнымъ тисненіемъ Правительства кознійско-херцеговініскаго,* 1892. – 235 листова ; 40 x 27 cm
10. *Октвиухъ сирѣчь Осмогласникъ : с ѿ глаа до ѿ.* – *Во Славѣ* : *иждивеніемъ и печатнымъ тисненіемъ Правительства кознійско-херцеговініскаго,* 1892. – 298 листова ; 40 x 28 cm

² Писменост српског народа настала је и развијала се под окриљем цркве. У нашим манастирима и при парохијским храмовима основане су прве преписивачке школе, као и штампарије. Значајан период историје српске књижевности представља вријеме преписивања, а затим штампања искључиво богослужбених књига и текстова везаних за богослужбену употребу. Прве библиотеке биле су по манастирима и парохијским храмовима, а епископи и свештенослужитељи имали су своје библиотеке. Постојање богослужбених књига у једној заједници омогућава редован молитвени живот, који помаже народу да буде на путу правовјерја.

11. Октоихъ срѣчь Омогласникъ : с ѣ глага до ѣ. – Во Саревѣ : иждивеніемъ и печатнымъ тисненіемъ Практикельства конійско-херцеговінскаго, 1892. – 284 листова ; 40 x 28 см

1898.

12. Слѣженникъ. – Во Саревѣ : иждивеніемъ и печатнымъ тисненіемъ Практикельства конійско-херцеговінскаго, 1898. – 302, 24 листа ; 25 x 20 см

1900.

13. Хвалите Господа. – [Б. м. : б. и.], 1900. – 670 стр. ; 26 x 18 см

1913.

14. Сборникъ црквених песама, псалама и молитава с тумачењем значења мање познатих речи и с изводом из Типика / приредило и издао Јован Живковић. – Сремски Карловци : Јован Живковић, 1913. – 621 стр. ; 26 x 18 см

1926.

15. Трехникъ. – Срѣм. Карловци : Сербска монаштырска тшпографја, 1926. – 325 листова ; 20 x 13 см

1935.

16. Слѣжка прѣнесена ѿ Трьнока града къ славному лаврѣ Анлешевѣ частыныхъ моци, иже къ свѣтлыхъ отца нашего прѣлаго архиепископа, просѣтителю и учителю сръбскаго, свѣтителю Слви. – Сремски Карловци : Свети архијерејски синод, 1935. – 39 стр. ; 25 x 20 см

1961.

17. Апостоли за празничне и недељне дане. – Београд : Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1961. – 126 стр. ; 25 x 17 см.

Књиге са непотпуним подацима

18. Општи минеј. – [Б. м. : б. и. , б. г.]. – 209 листова ; 38 x 25 см

19. Апостол. – [Б. м. : б. и. , б. г.]. – 184 листа ; 16 x 10 см

20. Часослов. – [Београд : б. и. , б. г.]. – 270 стр. ; 18 x 13 см

21. Часослов. – [Б. м. : б. и. , б. г.]. – 160 стр. ; 19 x 12 см

Недостају стране послје 160.

22. Посни триод. – [Б. м. : б. и. , б. г.]. – 608 листова ; 32 x 22 см

ДЕТАЉАН ОПИС СТАРИХ БОГОСЛУЖБЕНИХ КЊИГА ПАРОХИЈЕ У ПАЛАЧКОВЦИМА

Књиге штампане у Бечу

*Свештено Јеванђеље*³

Напрестано *Свештено Јеванђеље*, које се чува у збирци палачковачких старих богослужбених књига, штампано је дозволом аустријског императора Франца Јосифа Првог, у вријеме патријарха Јосифа (Рајачића). Књига је штампана 1854. године. Јеванђељска зачала су распоређена према важећем правилу читања на свакодневним богослужењима. Као прилог главном јеванђељском тексту штампана су зачала која се читају на Велики четвртак и Велики петак то јест јеванђељске историје о страдању Господа Исуса Христа. Књига је укоричена у кожни повез, који је украшен златотисканом иконом Васкрсења Христовог и орнаментима. Имала је двије металне декоративне и практичне копче, од којих су се данас сачували само предњи дијелови. Унутар *Свештеног Јеванђеља* постоје записи о посјети парохији палачковачкој епископа бањалучког Андреја (Фрушића): „21. августа 1977. г- недеље богослужио у Палачковцима епископ бањалучки +Андреј”. Текст књиге је добро очуван, с тим да је на многим листовима искапан восак, тако да претпостављамо да је приликом читања текста *Јеванђеља* свештеник држао свијећу.

*Службеник*⁴

Овај примјерак *Службеника* штампан је у вријеме аустријског императора Франца Јосифа Првог и патријарха карловачког Јосифа (Рајачића), 1854. године у Бечу. Текст *Службеника* је укоричен у бордо кожни повез, са златотиском Часног крста, бордурама и орнаментима. Сачуване су двије металне копче, којима се књига затвара. Књига је због честог кориштења похабана и недостаје јој неколико листова. Унутар текста *Службеника* постоји више краћих записа. Међутим, иако оскудни, ти записи нам дају основу да извучемо неке закључке како о припадности књиге тако и о богослужбеној пракси којом се служио свештенослужитељ – власник ове књиге. Књига је највјероватније припадала ученику богословије који је касније постао свештеник. Ово закључујемо по многобројним забиљешкама које дају знак свештенику шта у којем тренутку треба да ради: отварање двери, развијање антиминос, неке молитве поред којих је написано *напамет*, итд.

³ *Јеванђеље* је књига у којој је сабран текст четири канонска јеванђеља из Новог завјета, и то јеванђеља по: Матеју, Марку Луки и Јовану. Ова четири јеванђеља су подијељена на зачала, која се читају у одређене дане у цркви у току богослужења. Јеванђеље је обично укоричено у скупоцјени повез и стоји на Часној трпези у олтару. У току богослужења, у одређеним тренуцима, износи се на поклоњење народу. Свето Јеванђеље симболизује самога Христа Господа, због чега се може сматрати најважнијом богослужбеном књигом Православне цркве.

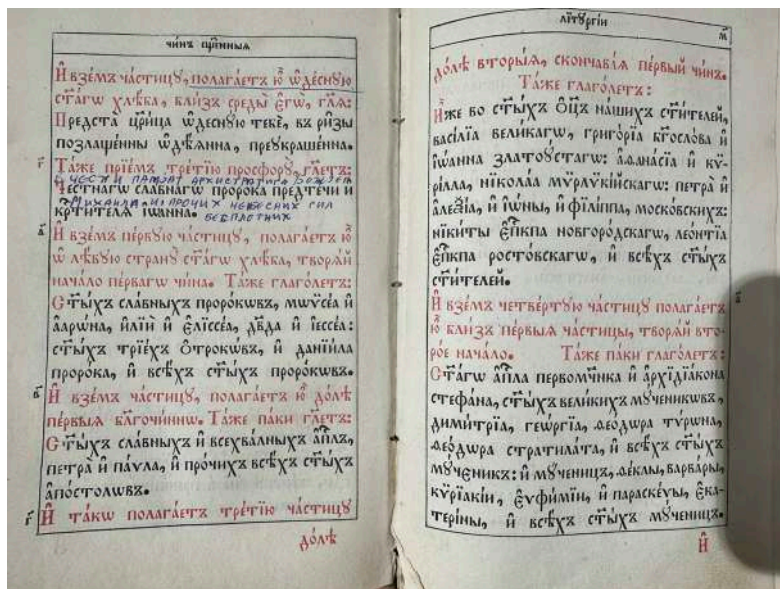
⁴ *Службеник* је богослужбена књига из које свештеник врши вечерње и јутарње богослужење, те Свету литургију. У *Службенику* су обично штампане литургије које се најчешће служе, и то: Светог Јована Златоустог, Светог Василија Великог и литургија пређеосвећених дарова. Осим литургијских текстова, *Службеник* садржи календар, благодарствене молитве послије причешћа, као и молитву за освећење кољива.

Слика 1. Предња корица
Служебника.

За нас је значајно да обратимо пажњу на неке појединости из богослужења које су у овој књизи забиљежене, а прва од њих је на 16. листу, гдје је на крају вечерњег богослужења написано: „Молитвама свјатјејшаго владике нашего Г И. Х. Боже наш помилуј нас”. Овај уметак у богослужење преузет је из руске традиције, те замјењује уобичајену прозбу на крају сваке свештенорадње: „Молитвама светих отаца наших, Господе Исусе Христе Боже наш помилуј нас”. Будући да у то вријеме у Русији није било патријарха (а ова прозба се односи искључиво на њега), овај молитвени помен је могао бити преузет из „допетровских” књига из Русије. У Карловачкој богословији, коју је можда завршио власник ове књиге, могли су учити ђаке да стављају овај уметак у богослужење прије свега због успоставе Карловачке патријаршије 1848. године. Мање је вјероватно да је власник књиге написао овај текст у смислу молитве за васељенског патријарха.

Важан богослужбени детаљ срећемо у чину проскомидије⁵ (на 39. листу), гдје је руком дописан текст: „В чест и памјат архистратига Божијег Михаила и прочих небесних сил бесплотних”. По словенској богослужбеној пракси, прва честица за свете на проскомидији вади се за Светог Јована Крститеља, док се по грчкој пракси прва честица вади за бестјелесне силе то јест арханђеле и анђеле. Спајањем у једно помињање бестјелесних сила и Светог Јована, власник овог *Служебника* саопштава нам да је и тада (баш као и данас) међу српским свештенослужитељима била жива дискусија да ли се прва честица на проскомидији треба водити за небеске силе или не?! Судићи по овом запису, можемо закључити да је парох у Палачковцима вадио честицу за бесплотне силе.

Слика 2. Унутрашње странице *Служебника.*

⁵ Проскомидија је свештенорадња која претходи Светој литургији. У току проскомидије свештеник спрема хљеб и вино које ће се у току богослужења освештати и којим ће се народ причестити. Поред главног дијела, хљеба „Агнеца” = Јагњета, ваде се троугласти дијелови просфорте који су посвећени Пресветој Богородици, светима, живима и упокојенима.

На неколико мјеста унутар *Службеника* име императора Франца Јосифа Првог је прецртано, а на неким мјестима (нпр. на 63. листу), умјесто његовог имена, написано је *православни српски род*. На 73. листу, прије свештениковог возгласа „Особито за Пресвету, Пречисту, Преблагословену”, дописано је да се у том тренутку врши *блајосиљање просфоре*, то јест освећење антидора. Осим тога, указана је и молитва којом свештеник освећује антидор: „Г И Х благослови хљеб сеј = молитвама преч. својеја матере и свјатаго јегоже јест дењ”. На 83. листу постоји запис да уз ријечи „Спаси Боже народ Твој” – „знаменујем св. путиром народ”, док је на уобичајеном мјесту благослова народа путиром на ријечи „Свагда сада и увијек...” забиљежено да се само чини „знак крста на антиминосу св. дискосом и путиром”. На другим странама *Службеника* постоје записи који се тичу искључиво кратких богослужбених напомена у току светих богослужења.

Окџоих⁶ од 1. до 5. гласа

Овај *Окџоих* је штампан у вријеме аустријског императора Франца Јосифа Првог, у вријеме управљања Карловачком патријаршијом патријарха Јосифа (Рајачића). Књига је штампана у Бечу 1855. године. Укорићена је у смеђи кожни повез, са златотисканом иконом Господа Исуса Христа, бордурама и орнаментима. Веома је добро сачувана и у њој нема никаквих записа.

Слика 3. *Окџоих од 1. до 5. гласа.*

Окџоих од 5. гласа

Књига је наставак првог тома, који смо већ описали – *Окџоих од 1. до 5. гласа*, и без обзира на то што не постоје уобичајени подаци о години, мјесту и времену издања, на основу изгледа књиге (који је идентичан описаном примјерку), облика слова, заставица, бордура и вињета, са сигурношћу тврдимо да су обје књиге штапане у исто вријеме и у истој штампарији. Овај примјерак *Окџоиха* је веома добро сачуван и у њему нема никаквих записа.

⁶ *Окџоих* је богослужбена књига намијењена појцима, која садржи недјељне – васкрсне, суботње и седмичне службе кроз осам гласова. *Окџоих* се обично штампа у два тома, и то: први, у којем су службе прва четири гласа, и други, у којем су службе од петог до осмог гласа.

Требник⁷

Овај *Требник* штампан је у вријеме императора Франца Јосифа Првог и патријарха Јосифа (Рајачића). Књига је штампана 1855. године у Бечу. Због честе употребе у богослужењима, књига је похабана, али у њој нема никаквих записа или биљешки.

Књиге штампане у Сарајеву⁸***Апостол⁹***

Овај примјерак богослужбене књиге *Апостол* штампан је у вријеме императора Франца Јосифа Првог, а благословом „српских православних архиепископа и митрополита”: дабробосанског Георгија (Николајевића), херцеговачко-захумског Серафима (Перовића) и зворничко-тузланског Николаја (Мандића). Књига је штампана 1892. године. Укоричена је у кожни повез, са златотиском руског крста на средини предњег коричног листа, док је на оба корична листа утиснуто у кожу неколико бордура и орнамената. Некада је имала двије металне копче, које су се само дјелимично очувале. У импресуму је прецртано име императора Франца Јосифа Првог, а поред тога руком је дописано име краља Петра Другог. На више мјеста постоје забиљешке о читању одређеног зачала са исписаним прокименима и паузама унутар текста. На 98. листу постоји потпис Вида Адамовића, из 1934. године. Осим тога, постоје и потписи: Ненад Адамовић (на 179. листу) и Раде (нечитко презиме) на 192. листу.

Окћоих од 1. до 5. љаса

Окћоих од 1. до 5. љаса штампан је у вријеме аустријског императора Франца Јосифа Првог, благословом „српских православних архиепископа и митрополита”: дабробосанског Георгија (Николајевића), херцеговачко-захумског Серафима (Перовића) и зворничко-тузланског Николаја (Мандића). Књига је штампана 1892. године. Укоричена је у кожни повез, са златотиском Часног крста, те утиснутим бордурама и орнаментима. У импресуму је прецртано име императора Франца Јосифа и дописано име краља Александра „Перваго”. Књига је веома добро очувана и у њој нема никаквих других записа нити забиљешки.

⁷ *Требник, или Мали требник*, садржи основне Свете тајне и молитве које се врше у православној цркви и представља скраћену верзију *Великог требника*.

⁸ Сарајевска издања богослужбених књига настала су из потребе Аустријске монархије да свештенство и народ у Босни и Херцеговини одвоје од руског и српског утицаја, који је постојао, а који се ширио, између осталог, и кроз богослужбене књиге. У тим књигама се на више мјеста налазио помен руских односно српских владарских кућа, што је политички било неприхватљиво властима у Босни. Из тог разлога, од 1885. године почињу систематске припреме и штампање богослужбених књига у Сарајеву са „коректним” политичким помињањем императора Франца Јосифа. Подробније погледати: Краљачић, Т. (2017). *Калајев режим у Босни и Херцеговини (1882–1930)*, стр. 352–353.

⁹ Богослужбена књига *Апостол* је збирка у једном тому *Дјела апостолских и посланица Свештих апостола*, које се као канонски текст налазе у Новом завјету. Ова књига је подијељена на зачала која се према утврђеном распореду читају на богослужењима. Осим библијског текста, ова књига садржи: прокимене, алилујаре, причасне и литургијске антифоне.

Окѝоих од 5. до 8. гласа

Овај примјерак *Окѝоиха* представља наставак претходног тома *Окѝоиха од 1. до 5. гласа* и због тога нема податке о издању. На основу идентичног описа као код претходног тома, основано претпостављамо да су обје књиге штампане у исто вријеме и на истом мјесту, по одобрењу истих архијереја. Књига је веома добро очувана. На 146. и 207. листу постоје руком дописане кратке забиљешке о употреби текста у току богослужења.

Службеник

Књига је штампана на црквенословенском језику у вријеме аустријског императора Франца Јосифа Првог, а благословом архиепископа и митрополита: дабробосанског Николаја (Мандића), херцеговачко-захумског Серафима (Перовића) и зворничко-тузланског Григорија (Живковића), 1898. године. Укорићена је у кожни повез, са златотисканим руским крстом на предњем коричном листу и бордурама утиснутим у кожу. Књига се затвара двјема металним копчама, од којих је једна оштећена. На неколико мјеста у књизи прецртано је име императора Франца Јосифа Првог (на 59. и 104. листу). Судаћи по грубом начину на који је то урађено, можемо претпоставити да је прецртавање имена императора добар показатељ какав је био однос нашег свештенства и народа према његовој владавини. Унутар текста постоји више забиљешки о неким богослужбеним радњама: отварању и затварању Царских двери, те навлачењу завјесе на царским дверима.

Књиге штампане у Београду**Требник**

Требник јеромонаха Саве Грбовића Хиландарца штампан је на Духове 9. јула 1891. године. Књига је укорићена у кожни повез, са угравираним Часним крстом, натписом, бордурама и орнаментима. Јеромонах Сава је сакупио по православном истоку материјале за ову књигу и спремао је за штампу на црквенословенском језику, а за потребе српског свештенства. Прије његовог издања књига је без потпуне сагласности аутора већ штампана, о чему он сам говори у поговору. Садржај књиге је богат, те, осим уобичајених Светих тајни и Молитвословља, садржи тропаре и кондаке, календар, списак имена која дјецѝ треба да се дају при крштењу, списак српских традиционалних имена, те напомене приређивача. Примјерак сачуван у Палачковцима има неколико руком дописаних забиљешки. У Светој тајни вјенчања (на 163. страни) постоји забиљешка да се након испитивања младенаца о њиховој слободној вољи да ступе у брачну заједницу, ѝима вежу руке, а куму дају свијеће. У току Свете тајне јелеосвећења (на 154. страни), у чину Малог освећења воде (на 430. страни), као и у чину освећења новог дома (на 567. страни), постоје записана имена за помињање. Осим текста парастоса (на 405, 407, 408. и 408. страни) постоје записана имена упокојених за које се свештеник молио.

Аѝостол

Овај примјерак богослужбене књиге *Аѝостол* штампан је по благослову патријарха српског Германа (Ђорића) и чланова Светог синода, епископа: бачког Никанора, бањалучког Василија, банатског Висариона и горњокарловачког Симеона. Књига је штампана у Београду, 1961. године, у 5.000 примјерака. Укорићена у тврди бордо повез, са утиснутим насловом на предњем коричном листу. Штампана је двострано: на црквенословенском

језику и транскрибованом тексту црквенословенског језика на савремено ћирилично писмо. Цркви у Палачковцима овај *Аџиол* поклонио је Митар Стојчић. Унутар књиге постоји неколико забиљешки богослужбеног карактера.

Књиге штапане у Сремским Карловцима

Требник

Овај *Требник* штапан је у вријеме краља Срба, Хрвата и Словенаца Александра Првог Карађорђевића и првог патријарха обновљене Српске патријаршије Димитрија (Павловића), 1926. године. Књига је укоричена у тврди платнени повез, а на његовој средини утиснут је знак крста. Због честе употребе у богослужењима, многи листови су похабани. Унутар књиге постоји неколико записа. Први и најважнији је на предлисту, гдје постоји потпис свештеника Милана Ракића, из 1935. године. Осим тога, на унутрашњим странама коричних листова, на предлисту, као и на 170. листу, постоји више мјеста на којима су графитном оловком исписани спискови имена за богослужбено помињање.

Служба преносу из Трнова града у славу лавру Милешеву часних моштију међу свешћима оца нашега, првог архиепископа, просветитеља и учитеља српскога Светитеља Саве

Књига је састављена према српкословенском рукопису који је чуван у Манастиру Завала, а штапана је поводом јубилеја Седамстогодишњице упокојења Светитеља Саве. Штапана је као издање Светог синода Српске цркве, у вријеме краља Петра Другог, благословом патријарха Варнаве (Росића), у Манастирској штампарији, 1935. године. Укоричена је у платнени тврди повез, са утиснутим крстом на предњем коричном листу. На унутрашњим странама коричних листова налази се печат Црквене општине у Палачковцима, са бројем 14, од 23/10. марта 1937. године. Књига има 39 страна и веома добро је очувана. Текст је у два ступца, са упоредним црквенословенским и српским текстом.

Хвалитије Госнога

Књига *Хвалитије Госнога* представља класично издање *Зборника богослужбених пјесама, химни и моштијава*, односно изводе из *Часослова, Псалтира*¹⁰, *Служебника, Минеја, Октоиха, Триода, Титика и Црквенословенског рјечника*. Штапана је благословом патријарха Георгија (Бранковића), 1900. године. Иако није наведено мјесто штампе ове књиге, сматрамо да је готово сигурно да је *печатана* у Сремским Карловцима. Повезана је у платнени тврди повез, украшен Часним крстом и орнаментима. Иако је често употребљавана у богослужењима, добро је очувана. Унутар књиге постоји много забиљешки, које се прије свега односе на појашњење одређених детаља богослужења.

¹⁰ *Псалтир* је једна од најважнијих библијских књига у православном богослужбеном животу. Састоји се од 150 псалама (или 151 псалма, у зависности од канона), који су подијељени на 20 катизми, које се читају у току свакодневних богослужења по утврђеном поретку. У православној цркви нема богослужења које не садржи псалме, или да није њима надахнуто.

Зборник црквених пјесама, псалма и молитва са тумачењем значења мање познатих речи и с изводом из Титика

Ова књига представља допуњено издање претходно описане књиге *Хвалише Господа*. Штампана је 1913. године, дозволом Светог синода. Приређивач овог издања протојереј Јован Живковић, професор у пензији, намијенио је овај *Зборник* за „Православне српске цркве и школе”. Ово издање је штампано у тврдом и меком повезу (палачковачки примјерак је у тврдом повезу). Књига је због честе употребе похабана. На многим мјестима постоје забиљешке које се односе на употребу одређених дијелова текста у богослужењу.

Појединачни примјерци и књиге са непотпуним подацима

***Пендикосџарион*¹¹**

Овај *Триод цвјетни*, или *Пендикосџарион*, штампан је у Москви у Синодалној штампарији, у вријеме императора Александра Николајевича. Књига је штампана по благослову Свјатјешег правитељствујушчег синода 1855. године. Књижни блок је укоричен у тврди повез, пресвучен кожом. Књига је веома добро сачувана и у њој нема никаквих записа ни забиљешки.

***Ошшти менеј*¹²**

Будући да су овој књизи веома оштећени први листови и импресум, имамо само дјелимично податке о њеном настанку. Тако из сачуваног дијела импресума сазнајемо да је штампана у вријеме императора Александра Александровича и његове супруге Марије Фјодоровне. Књига је штампана благословом Свјатјешег правитељствујушчег синода прије 1894. године. Укоричена је у тврди кожни повез, са утиснутим орнаментима. Ако изузмемо већ споменуто оштећење, књига је добро очувана. У тексту постоји неколико забиљешки које се односе на поједине дијелове богослужења.

Велики зборник

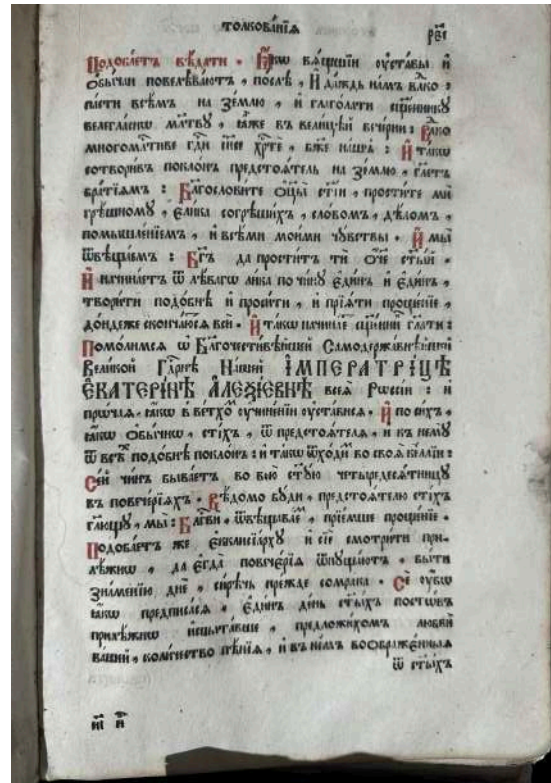
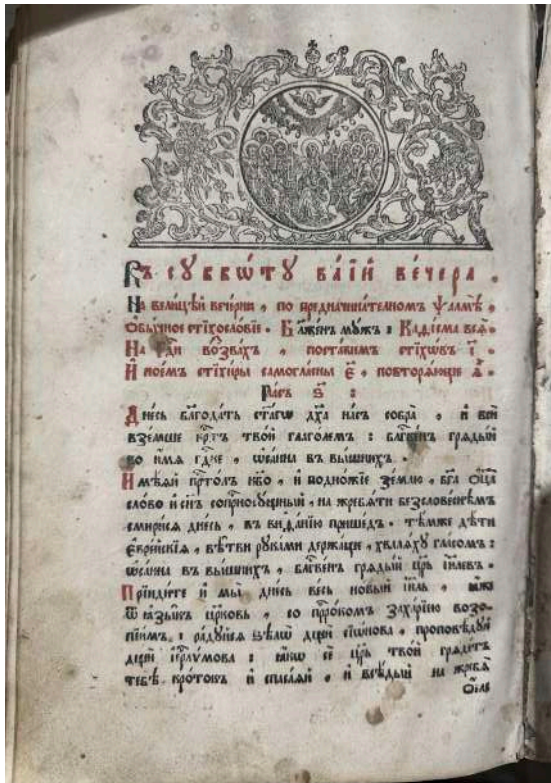
Књига је претеча савременог *Зборника црквених богослужбених пјесама, химни и молитва*. Приређивач је Димитрије Поповић, парох сомборски, а штампана је у Новом Саду 1878. године. Укоричена је у тврди повез. Због честе употребе у богослужењима листови су похабани. У књизи постоји више забиљешки, међу којима је на више мјеста и потпис Душана Ракића, којем је највјероватније ова књига и припадала.

¹¹ *Пендикосџарион*, или *Цвјетни триод*, јесте богослужбена књига која се користи у току богослужења од Пасхе до Недјеље Свих светих. Садржи свакодневне и празничне службе у данима од Васкрса до Педесетнице.

¹² *Ошшти менеј* је богослужбена књига која садржи опште службе светима: апостолима, пророцима, мученицима, преподобнима, светитељима, исповједницима и другим свецима. Службе величају и опјевавају животе светих који су просијали у неком од споменутих „чинова”. Према *Ошштем менеју* врше се службе светима који још немају написане цјелокупне службе или чије службе нису доступне.

*Посни триод*¹³

Овај *Посни триод* је веома оштећен, недостају му корични листови, већи број страна и импресум. Судећи по облику слова, графици и уопштено формату, претпостављамо да је књига штампана у Русији у XVIII вијеку. Овоме иду у прилог и одређени детаљи из богослужбеног текста у којима се молитвено спомиње Императорица Екатерина Алексејевна (владала 1762–1796). У књизи постоји више богослужбених забиљешки, као и два потписа: *Велики Понеђелник Антонија* (на 466. листу) и Лука Поповић (на 503. листу). По свему судећи, ово је најстарија и највреднија књига у збирци старих богослужбених књига Парохије у Палачковцима.

Слика 4. *Посни Триод*, Русија XVIII в.*Апостол*

Књизи недостаје неколико страна, међу којима и она са подацима о издању. Будући да немамо тачне податке о мјесту и времену настанка, на основу облика слова и поређењем са неким другим књигама, можемо претпоставити да је штампана у Русији. Поредили ову књигу са прњаворским *Општим минејем*, претпостављамо да је штампана у вријеме императора Николаја Павловича, у Москви, око 1850. године. Књига је цепеног формата. Укоричена је у кожни бордо повез са златотиском. Осим већ споменутих оштећења, књига нема других недостатака. Унутар текста нема забиљешки нити записа.

¹³ *Триод*, или, како се обично назива, *Посни триод*, јесте богослужбена књига у којој се налазе службе од припремних недјеља Великога поста (од недјеље *Мишара* и *фарисеја*) до Велике суботе. У савременој пракси *Триод* је подијелен на двије књиге, и то од Недјеље о Митару и Фарисеју до Цвијети, те други том, који садржи службе Страсне недјеље.

Часослов¹⁴

Овај примјерак *Часослова* штампан је у вријеме српског кнеза Михаила Обреновића (1860–1868) и митрополита Србије Михаила (Јовановића). Будући да је импресум општећен, не можемо одредити тачну годину штампе. У књизи постоји више богослужбених забиљешки, записа и потписа. Интересантно је да се на више мјеста поред имена спомиње ријеч *господар*. Тако имамо: *Господару Миладину* (на 144 и 145. страни), *Господару Јакову* (на 159. страни), *Господару Ристи* (на 231. страни)... У току богослужбених прозби на Јутрењу, дописано је име краља Петра Првог (на 47. страници). Осим тога имамо и записе имена: *Ристио Миладиновић* (на 161. страни), *Димитрије Марковић* (на 208. страни), *Томо Миладиновић* (на 230. страни).

Часослов (фрагмент)

Од овог *Часослова* остало је свега 19 листова и нема било каквих података о времену и мјесту штампе. На неким листовима постоје ситне забиљешке из богослужења.

Слика 5. *Часослов* из времена кнеза Михаила Обреновића.

¹⁴ У *Часослову* су записани непромјенљиви дијелови дневног богослужбеног круга са додацима тропара, Богородичних и других богослужбених химни које се у одређене дане поју или читају. У *Часослову* су службе: Полуноћнице, Јутрења, Часови, Изобразитељне, Чина о Панагији, Вечерњег богослужења, Повечерја, Општег молебана Богородици и прилога.

Закључак

Књиге Парохије палачковачке, које смо детаљно описали и по први пут представили јавности, свједоци су утврђеног постојања у Православној вјери народа који је живио и живи на територији општине Прњавор. У овом раду су детаљно описане 22 књиге штампане у Бечу, Сарајеву, Београду, Сремским Карловцима и Москви. Најстарија богослужбена књига у овој збирци је Триод из XVIII вијека штампан у Русији, док је најмлађа књига *Апостол* штампан у Београду 1961. године.

У тешка времена туђинске владавине народ је издвајао значајна материјална средства да набави за богослужбене потребе квалитетно штампане и луксузно укоричене књиге. На основу ових књига и записа у њима, сазнајемо историјске чињенице времена у којем су настале, набављене и кориштене. Пред нама су књиге „старе цркве” односно обновљене цркве брвнаре из 1843. године, док су оне старије (које су сигурно постојале) временом изгубљене. Из записа у неким од ових књига долази се до јасног закључка о негативном односу свештенства и народа према Аустријској монархији. Овоме иде у прилог често крижање имена аустријског императора, као и очуваност (посебно сарајевских) издања која су веома ријетко кориштена. У исто вријеме, из записа у књигама сазнајемо да је у срцу прњаворских православаца српски владар увијек заузимао важно мјесто.

Анализом постојећих богослужбених књига схватамо њихов значај за формирање личности, како оних који су из њих читали тако и оних којима су оне читане. Покољења дјеце су одрасла читајући одјељке из *Апостола* и слушајући јеванђељска зачала и литургијске текстове из ових књига. О свему томе свједоче потписи дјеце у књизи *Апостол*. Обрађене књиге, првенствено кроз записе у њима, дају нам и одређене литургијске карактеристике мјеста у којем су биле у употреби. Из њих сазнајемо да се у Палачковцима вршило потпуно парохијско молитвено правило у храму. Поред тога, Свете тајне и Молитвословља (благослов стоке и пчела, освећења домова и имања итд.) обављани су редовно. Ова вриједна историјска збирка богослужбених књига из Палачковаца заслужује пажњу, у смислу професионалне рестаурације и конзервације и представљања широј јавности на увид.

Archimandrite Platon Jović
Stuplje Monastery

COLLECTION OF OLD PRINTED LITURGICAL BOOKS OF THE PALAČKOVCI PARISH

Summary: Books from the Palačkovci Parish (a village near the town of Prnjavor), which are presented in detail here and, for the first time, showcased to the public, witness the dedication to the strong Eastern Orthodox Christian faith of the people who lived and continue to live in the Municipality of Prnjavor. In this paper, we describe 22 books printed in Vienna, Sarajevo, Belgrade, Sremska Mitrovica, and Moscow. The oldest liturgical book in this collection is the Triod from the turn of the 18th–19th century, printed in Russia. The most recent book is an Epistle book, printed in Belgrade in 1961. Throughout difficult times marred by foreign occupation, the local populations dedicated significant funds to acquiring liturgical books of the highest printing and binding quality. Based on these books and the information they offer, we can uncover the historical facts of the times in which they were written, bought, and used. In this collection, we have books from the Old Church, a restored wooden church first built in 1843, while older books (which undoubtedly existed) have been lost over the course of time. This valuable historical collection of liturgical books from the Palačkovci Parish deserves attention, with a view to having them professionally restored and presented to the general public in the future.

Преузето: 30. мај
Корекције: 26. септембар
Прихваћено: 23. октобар

